

سنجش و تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت مردم در فرایند مدیریت روستایی با تأکید بر شوراها (مطالعه موردی: شهرستان نالش (دهستان اسالم))

مجید یاسوری - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گیلان
یاسر رمضان نژاد* - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس
حمید شایان - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد

تأیید نهایی: ۱۳۹۳/۰۷/۱۵

پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۰۲/۲۰

چکیده

ایجاد نهادهای محلی و تشکلهای مردمی، سازوکاری برای جلب مشارکت مردم در فرایند مدیریت سکونتگاهی است. با تشریح اهمیت مشارکت در مدیریت روستایی و تجلی آن از طریق نهادهای اجتماعی باید گفت به‌طور کلی، گردآمدن و برانگیخته‌شدن روستاییان به مشارکت در نهادهای محلی، با فرایندهای ساختاری، نهادی، اجتماعی و اقتصادی قابل‌تیین است. ضمن اینکه، متغیرهای سطح خرد، نظیر ویژگی‌های فردی و ذهنی نیز در تبیین مشارکتهای مردمی اثرگذارند. از این‌رو، ارتقا و کارایی مشارکت در مناطق روستایی، نیازمند تقویت زمینه‌های مشارکت و شناسایی عوامل مؤثر بر جلب مشارکت مردم است. این پژوهش، توصیفی - تحلیلی است. اطلاعات به‌صورت میدانی و از طریق پرسشنامه جمع‌آوری شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از نرم‌افزار SPSS و به‌منظور سنجش میزان مشارکت، از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد که نشان می‌دهد میانگین مشارکت در جامعه نمونه متوسط است. میانگین مشارکت در زنان ۲/۹۲۶ و در مردان ۳/۴۹۳ است. براین اساس، می‌توان گفت تفاوت معناداری میان میانگین مشارکت بین زنان و مردان وجود دارد. از بین شاخص‌های فردی، شاخص‌های مکانی و اقتصادی، جنسیت، سن و درآمد با مشارکت همبستگی دارند. نتایج رگرسیون نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر بر شکل‌گیری مشارکت را اعتماد اجتماعی با میزان بتای ۳۴/۶ دارد. به‌عبارت دیگر، اعتماد اجتماعی بر ۳۴/۶ درصد از تغییرهای مشارکت اثر می‌گذارد.

کلیدواژه‌ها: اسالم، انسجام، شورای اسلامی، مدیریت روستایی، مشارکت.

مقدمه

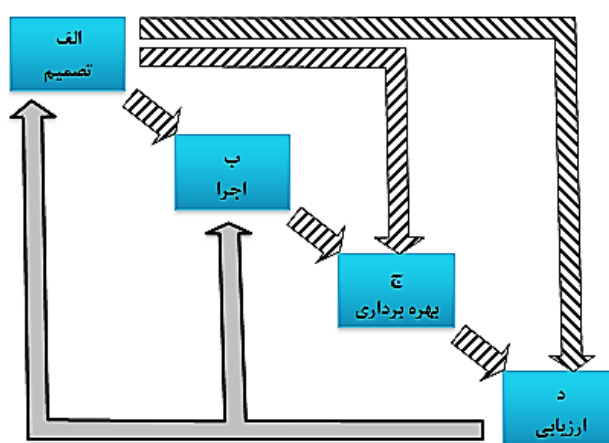
امروزه ضرورت توسعه و تحول پویا، متوازن و پایا به‌ویژه در نواحی روستایی، بیش از گذشته ضرورت مشارکت مردمی در همه سطوح برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری را آشکار ساخته است. از طرفی، نبود پیشرفت در تغییر وضعیت نامناسب محرومان روستایی به‌رغم گذشت دهه‌های توسعه، موجب نگرانی کارگزاران و صاحب‌نظران توسعه روستایی شده است. توسعه مسلط در دهه ۱۹۶۰ به نیازهای اساسی مردم‌محور توجه داشت که به‌طور روزافزون، به‌ویژه از دهه ۱۹۷۰ به بعد بر تفکر توسعه سایه افکند. در این فرایند، آن‌ها به مجموعه‌راهبردهایی روی آوردند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها «مشارکت مردمی» بود (شکوری، ۱۳۷۸: ۱). امروزه اهمیت نقش مردم و مشارکت آن‌ها در حرکت به‌سمت توسعه پایدار روستایی بر کسی پوشیده نیست (مطیعی لنگرودی و سخایی، ۱۳۸۸: ۱۱۴). برای رسیدن به الگوی توسعه مطلوب، استفاده صحیح از منابع و فرصت‌ها و توزیع عادلانه امکانات، مشارکت مردم راهکاری اصلی و محوری به‌شمار می‌رود (جمعه‌پور، ۱۳۸۲: ۱۰۳). مشارکت مردم در اداره امور محلی، با داشتن اختیار تصمیم‌گیری حاصل می‌شود و این اختیار، مستلزم فراهم کردن امکانات گوناگون برای اجرای تصمیم‌ها، سیاست‌ها و خط‌مشی‌هاست (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۱۵). گسترش و تعمیق مشارکت‌های مردمی، نیازمند سازماندهی، نهادسازی و ایجاد شرایط ساختاری مناسب است. با آنکه مشارکت، الزاماً در چارچوب سازمان‌ها و تشکلهای صورت نمی‌گیرد، تشکلهای سازمان‌های مردمی، آن را نهادینه می‌کنند (سعیدی، ۱۳۸۲: ۱). امروزه ایجاد نهادهای محلی، تجلی میزان مشارکت و ملاکی برای سنجش میزان مشارکت مردم در نواحی روستایی است. وجود نهادهای محلی و تشکلهای مردمی، سازوکاری برای جلب مشارکت مردم و بستری برای تبلور همکاری‌های مردم در فرایند مدیریت محیط است. مشارکت در فرایند مدیریت توسعه روستایی در خلأ انجام نمی‌گیرد و باید از طریق نمایندگی مردم در نهادها، یعنی در مجامع تصمیم‌گیری تحقق یابد. درواقع، نهادینه‌شدن مشارکت، تنها از طریق نهادهای اجتماعی میسر است. بدین ترتیب، وجود این نهادها سازوکاری برای جلب مشارکت مردمی در جوامع محلی محسوب می‌شود و مشارکت مردمی در حیات اجتماعی از طریق این تشکلهای محلی هویت می‌یابد. درواقع، این سازمان‌ها با نقش واسطه‌ای خود میان مردم و دولت، جلوه‌هایی از مشارکت عمومی را در حیات اجتماعی جوامع تعریف کرده‌اند (عبداللهی و دیگران، ۱۳۸۸: ۲۹). تشکیل شوراهای روستایی، اقدامی بسیار مؤثر در فرایند مردم‌سالاری و مشارکت مردم در سرنوشتشان محسوب می‌شود (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۲۲). با تشریح اهمیت مشارکت در مدیریت روستایی و تجلی آن از طریق نهادهای اجتماعی باید گفت به‌طور کلی گردآمدن و برانگیخته‌شدن روستاییان در نهادهای محلی، با فرایندهای ساختاری، نهادی، اجتماعی و اقتصادی قابل تبیین است. ضمن اینکه متغیرهای سطح خرد، نظیر ویژگی‌های فردی و ذهنی نیز به سهم خود در تبیین مشارکت‌های مردمی اثرگذارند (سعیدی، ۱۳۸۲: ۱۷۱) و همکاری مردم در قالب تشکلهای روستایی را توجیه می‌کنند. شواهد تجربی از منطقه مورد مطالعه، نشان از سطح پایین مشارکت مردم در عرصه نهادهای متولی مدیریت روستایی دارد و میزان مشارکت مردم با نهادهای مدیریتی قابل قبول نیست. به‌طور کلی، هدف از این پژوهش، پاسخگویی به این پرسش‌های اساسی است: مشارکت مردم در شوراهای روستایی دهستان اسالم در چه سطحی است؟ آیا ویژگی‌های فردی مردم، وضعیت اقتصادی آن‌ها و شاخص‌های مکانی با مشارکت مردم در دهستان اسالم رابطه دارند؟ کدام شاخص‌ها بیشترین تأثیر را بر مشارکت مردم در شوراهای دهستان اسالم دارند؟

مبانی نظری

مدیریت توسعه روستایی، فرایندی چندجانبه است که شامل سه رکن مردم، دولت و نهادهای عمومی می‌شود. در این فرایند، با مشارکت مردم و از طریق تشکیلات و سازمان‌های روستایی، برنامه‌ها و طرح‌های توسعه روستایی تدوین، اجرا،

نظارت و ارزشیابی می‌شوند (رضوانی، ۱۳۸۳: ۲۱۱). به بیان دیگر، مدیریت روستایی در واقع، فرایند سازماندهی و هدایت جامعه روستایی از طریق شکل‌دهی سازمان‌ها و نهادهای مسئول در اداره مناطق روستایی است که نقش مهمی در پیشبرد اهداف توسعه دارند (رکن‌الدین افتخاری و دیگران، ۱۳۸۶: ۸). با پیروزی انقلاب اسلامی، تشکیل جهاد سازندگی و تصویب قوانین مربوط به احیا و واگذاری زمین (هیئت‌های هفت‌نفره) و همچنین تشکیل بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، روستاییان کشور با نهادهای تازه‌ای که نمایندگان انقلاب بودند، آشنا شدند (طالب، ۱۳۷۱: ۴۸). در جهت پیشبرد اهداف شوراهای اسلامی روستایی تشکیل شدند. انتخاب اعضای شوراهای در این دوره، بدون دخالت مردم و از طرف جهاد سازندگی انجام می‌گرفت (حسام، ۱۳۸۲: ۱۱)، اما با شروع دوره جدید شوراهای در سال ۱۳۷۵ و انتخاب شوراهای با نظر مستقیم مردم، میزان مشارکت مردمی در مدیریت روستایی تقویت شد (عبداللهی و دیگران، ۱۳۸۸: ۳۰). امر مشارکت در مدیریت، به‌ویژه در جامعه روستایی، با وجود زمینه‌های مختلف همیاری، ضعیف است. با وجود تأکید مکرر بر ارزش مشارکت عمومی، دشواری ایجاد این مشارکت، در مدیریت اثبات شده است (جینگلینگ و دیگران، ۲۰۱۰: ۱۷۵۱).

«مشارکت، در اولین گام، ابزار جمع‌آوری اطلاعات محیطی برای تصمیم‌گیری است که هسته مفهومی توسعه پایدار را تشکیل می‌دهد» (پریمر و کیلون، ۲۰۰۶: ۸۴۱). مشارکت به «عمل شرکت‌کردن و سهیم‌شدن در چیزی» گفته می‌شود (فینگر، ۲۰۰۲: ۱۰۰). چامبرز (۱۹۹۵) مشارکت را ابزاری برای توانمندی مردم تعریف می‌کند که آن‌ها را برای تصمیم‌گیری برای حل مشکل‌هایشان و انتخاب روش‌های غلبه بر مسائل محلی قادر می‌سازد (مورالدهاران و دیگران، ۲۰۰۸: ۳۵). در بعد توسعه روستایی، مشارکت به معنای دخالت مردم در فرایندهای تصمیم‌گیری، اجرای طرح‌ها و استفاده از منابع توسعه و مداخله آن‌ها در ارزیابی این‌گونه طرح‌هاست (اوکلی و مارسدن، ۱۳۷۰: ۳۳). در شکل ۱، چهار نوع مشارکت مشارکت نشان داده شده است که با مشارکت در تصمیم‌گیری، آغاز و به مشارکت در ارزیابی ختم می‌شود. این امر نشان می‌دهد که مشارکت باید در تمام مراحل صورت گیرد تا بتوان شکاف بین وضع موجود و مطلوب را پر کرد و به نتیجه مورد نظر توسعه پایدار روستایی دست یافت.

شکل ۱. چهار نوع مشارکت

منبع: مهندسان مشاور DHV، ۱۳۷۱: ۴۱۰

مشارکت را می‌توان نوعی کنش اجتماعی قلمداد کرد و آن را به منزله نوعی رفتار انسانی دانست که مربوط به همه مشارکان توسعه است. از سوی دیگر، هرگاه افراد برای رفتار خود معنای ذهنی خاصی قائل شوند، کنش پدید می‌آید. به عقیده آیزن و فیش باین «رفتار، بیشتر در حالتی قابل‌پیش‌بینی و درک و توضیح است که به آن توجه شود» (ریترز، ۱۳۷۳: ۱۰۵). آن‌ها رفتار را منعکس از عوامل مختلفی می‌دانند و علت اساسی بروز آن را «قصد و نیت رفتاری» ذکر

می‌کنند که به دنبال آن، هر فردی از خوب و بد بودن آن اطلاع می‌یابد و آن را ارزیابی می‌کند. «در شرایطی که گرایش‌ها و هنجارهای رفتار، هر دو مثبت باشند، قصد انجام آن افزایش می‌یابد، اما اگر گرایش‌ها و هنجارها در تضاد باشند، قدرت نسبی آن‌ها تعیین‌کننده مقاصد بعدی رفتار است. آنچه از دیدگاه آیزن و فیش باین، در نظریه کنش موجه اعتبار بیشتری می‌یابد، در این مطلب است که افراد در رسیدن به نیت اعمالشان - که به رفتارهای ویژه‌ای ختم می‌شود- برای رسیدن به نتایجی خاص و فرار از نتایج دیگر دست به انتخاب منطقی می‌زنند. در این نظریه، دو عنصر اساسی را می‌توان مشاهده کرد که بخشی از آن به خود فرد بستگی دارد و جنبه شخصی به خود می‌گیرد. در واقع، فرد به نتایج رفتار خود و اعتقاد به آن نتایج می‌پردازد. بخش دیگر به اجتماع بازمی‌گردد و جنبه اجتماعی و عمومی‌تری به خود می‌گیرد؛ اینکه این رفتار از سوی سایر اعضای گروه چگونه ارزیابی می‌شود یا انگیزه فرد برای پیروی از انتظارهای دیگران چقدر است؟ در نظریه کنش موجه، میزان مشارکتی که در عمل اتفاق می‌افتد، به کمک سه متغیر ویژگی‌های فردی، امکان عملی مشارکت و قصد و نیت مشارکت توضیح داده می‌شود؛ یعنی اگر در این سه زمینه، وضعیت مساعد باشد، مشارکت رخ می‌دهد (علوی‌تبار، ۱۳۷۸: ۱۲).

به‌طور کلی، مشارکت برآیند کنش اجتماعی افراد است. این ویژگی، ما را بر آن می‌دارد که فضای اجتماعی این عمل را مطالعه و بررسی کنیم؛ شرایط و فضای اجتماعی‌ای که مختص نظام اجتماعی است و شرایط و فضایی که مختص افراد است. به‌عبارت دیگر، برای شناخت کامل و درست کنش اجتماعی باید نخست عوامل و پارامترهای اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی بیرونی تأثیرگذار بر کنش فرد و دوم، عوامل مهم فردی را شناسایی و بررسی کرد (مقدسی، ۱۳۸۸: ۴).

عوامل درونی و اجتماعی

یکی از عواملی که نقش مهمی در تسهیل جلب مشارکت مردم در نهادهای محلی دارد، ویژگی‌های فردی است. ویژگی‌های فردی، از نظر زمان لازم برای مشارکت، شور مشارکت در فعالیت‌های جمعی و نگرش‌های مساعد اجتماعی برای مشارکت، فرد، سن و جنس مهم‌اند و به‌عنوان یک سرمایه و منبع، توانمندی‌های لازم را برای مشارکت اجتماعی فراهم می‌آورند (زیاری و دیگران، ۱۳۸۸: ۲۱۹). یکی از دلایل مشارکت‌نکردن روستاییان در اجرای طرح‌های توسعه روستایی، مشکل‌های اقتصادی روستاییان است. جلب مشارکت‌های مردمی در طرح‌های توسعه، بستگی زیادی به امکانات و توانایی‌های اقتصادی دارد. در بیشتر روستاهای ایران، به‌لحاظ پایین بودن سطح درآمد و محدودیت منابع مالی، روستاییان، قدرت و توانایی کافی برای مشارکت مؤثر را ندارند (شاگری، ۱۳۸۰: ۵۵). هرچه وضعیت مالی افراد بهتر و پایگاه اجتماعی آن‌ها بالاتر باشد، امکانات و خدمات بیشتری در دسترس افراد قرار می‌گیرد و توان همراهی و مشارکت مؤثر در فعالیت‌ها افزایش می‌یابد (سلیمانی، ۱۳۸۰: ۶۴).

از دیگر عواملی که بر جلب مشارکت مردم در نهادهای محلی تأثیر می‌گذارد، عوامل اجتماعی و ابعاد مرتبط با آن است. از موانع مهم اجتماعی مشارکت گسترده مردم در دستیابی به توسعه روستایی، کاهش اعتماد اجتماعی روستاییان به عملکرد دولت و مردم است (مطیعی لنگرودی و سخایی، ۱۳۸۸: ۱۲۲). به‌طور کلی، اعتماد اجتماعی به معنای باور عملی است که از دیگران انتظار می‌رود (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۲۱۰). اعتماد، موضوعی پیچیده و به معنای باور صداقت، صلاحیت و قابلیت اطمینان از فرد مورد اعتماد یا خدمات مربوط است (کووا و دیگران، ۲۰۰۹: ۲۵۵). فوکویاما (۲۰۰۱: ۷) اعتماد را «نمونه هنجار غیررسمی و ترویج‌دهنده همکاری بین دو یا چند نفر» می‌داند. اعتماد اجتماعی، بر میزان مقبولیت، کارایی، رضایت، تسهیل قدرت عمل، جمع‌گرایی و اشتراک مساعی، انتظار عمل صادقانه و تشکیل روابط ثانوی در فضای اجتماعی دلالت دارد که مردم روستا از یکدیگر یا دیگران انتظار دارند (شاهرودی و چیزری، ۱۳۸۶: ۳۰۳).

عامل مهم دیگر، انسجام اجتماعی است. انسجام اجتماعی به معنای آن است که گروه وحدت خود را حفظ کند و با

عناصر وحدت‌بخش خود تطابق و هم‌نوایی داشته باشد (بیرو، ۱۳۷۰: ۴۰۰). انسجام اجتماعی را می‌توان «پیوند داخلی یک سیستم اجتماعی» (مانند خانواده، گروه، سازمان، دانشگاه یا شهر و جامعه به‌عنوان یک کل) دانست (اسکویت، ۱۹۹۷: ۱۸). مطالعه انسجام اجتماعی نیز سابقه‌ای دیرینه در علوم اجتماعی دارد. هرچا که ارتباط و پیوند انسجام اجتماعی، با دیگر کنش‌ها و فرایندهای اجتماعی مانند مشارکت در اشکال اجتماعی، اقتصادی و سیاسی آن مطرح می‌شود (گلشیری اصفهانی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۵۲)، شبکه اجتماعی، مردم را بیشتر به همکاری و اعتمادپذیری تشویق می‌کند و نه شرایط انفرادی و پی‌جویی نفع شخصی (شادی‌طلب و حجتی کرمانی، ۱۳۸۸: ۳۷). در این زمینه، پژوهش‌های زیر انجام شده است:

غفاری و دیگران (۱۳۹۰) عوامل مؤثر بر مشارکت زنان و دختران در توسعه مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری بررسی کردند. براساس نتایج، میان عوامل اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی و میزان مشارکت زنان و دختران روستایی، رابطه معناداری دیده می‌شود.

گلشیری اصفهانی و دیگران (۱۳۸۸) تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان را بررسی کردند. یافته‌های آن‌ها نشان می‌دهد از لحاظ آماری، رابطه‌ای مثبت و معنادار میان انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی روستاییان وجود دارد. از کیا و حسنی‌راد (۱۳۸۸) در بررسی نقش اعتماد اجتماعی در مشارکت مردم در طرح‌های توسعه روستایی دریافتند که در تحلیل چندمتغیره در مدل رگرسیونی، بیشترین تأثیر مستقیم، مربوط به متغیر اعتماد اجتماعی با $0/45$ ، متغیر انسجام اجتماعی با $0/42$ و میزان تحصیلات با $0/12$ است و تأثیر غیرمستقیم، بیشتر مربوط به مشارکت اجتماعی، مشارکت ذهنی و عملی (عینی)، میزان یاریگری، سن و جنس با قدرت تبیین $0/36$ است.

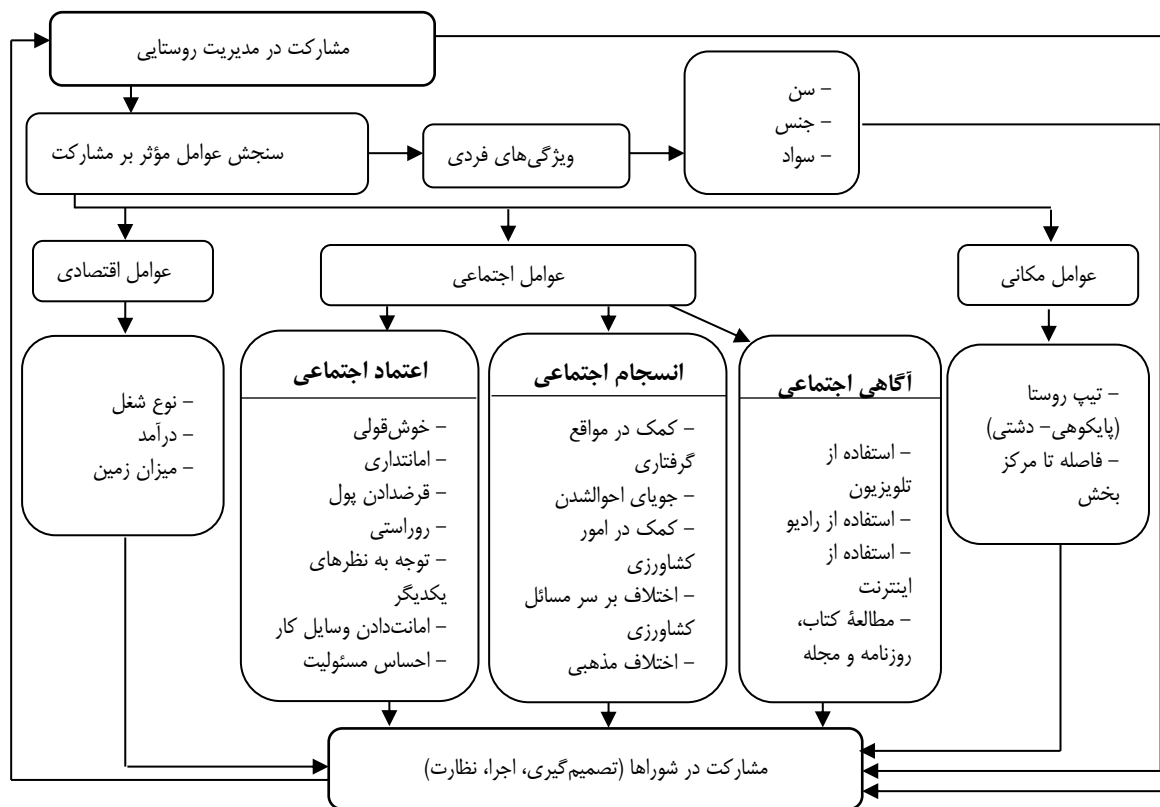
وثوقی و فرجی (۱۳۸۵) عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان به مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی را مطالعه کردند. نتایج نشان داد که متغیرهای سواد، فراهم‌بودن فرصت‌های شغلی، میزان مالکیت زمین، عضویت در گروه، اطلاعات، اعتماد مردم به یکدیگر، اعتماد مردم به دولت و عوامل انگیزشی، رابطه‌ای معنادار با متغیر میزان تمایل مالکان به مشارکت در یکپارچه‌سازی اراضی مزروعی دارند.

مطیعی لنگرودی و دیگران (۱۳۸۰) در بررسی مشارکت مردمی و توسعه‌یافتگی روستایی در دهستان سلگی شهرستان نهاوند دریافتند که علاوه بر وجود پتانسیل‌ها و زمینه‌های مشارکت در توسعه روستایی، موانع و مشکل‌هایی در چهار دسته اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، بر سر راه مشارکت پویا و فعال وجود دارد که رفع هر یک از آن‌ها، مستلزم به‌کارگیری راهکاری ویژه است.

استالکر پروکویی (۲۰۰۵) به بررسی رابطه مشارکت و نتایج پروژه، در پروژه‌های تأمین آب روستایی در هند پرداخت. براساس نتایج مدل‌های رگرسیونی، کمک‌هزینه سرمایه‌ای و مشارکت خانوار در تصمیم‌گیری، به‌طور مستقل تأثیر شایان توجهی بر میزان رضایت خانوار، دسترسی برابر و صرفه‌جویی در زمان در روستاها دارند. بدین ترتیب، باید همواره از لحاظ مالی از مردم، پشتیبانی و مشارکت خانوارها در تصمیم‌گیری تشویق شود.

آکابایاشی (۲۰۰۳) در گزارش راهبردهای پروژه برای اجماع‌سازی در سیاست‌های مربوط به توسعه بهداشتی نشان داد که ویژگی‌های فردی نظیر جنسیت، سن، رشد ایده‌ها، آشنایی فرد با فرایند مشارکت، توجه به مشکل‌ها و کسب اطلاعات از تلاش‌ها و فعالیت‌های گذشته افراد و دولت‌ها، از جمله عوامل مؤثر بر مشارکت هستند.

ردی (۱۹۷۳) در پژوهش «چه کسی در عمل داوطلبانه مشارکت می‌کند»، عوامل جمعیت‌شناختی مؤثر بر مشارکت در فعالیت‌های خودجوش و داوطلبانه را بررسی کرد و نشان داد که عواملی مانند وضعیت تأهل، تعداد افراد خانوار، سن، سطح درآمد و آموزش، طبقه اجتماعی، مالکیت اموال و خانه، جنسیت، قومیت، سلامتی فیزیکی و جسمی، بر مشارکت داوطلبانه افراد در فعالیت‌های مختلف اثرگذارند.

شکل ۲. مدل مفهومی و عملیاتی پژوهش

منبع: نگارندگان

روش پژوهش

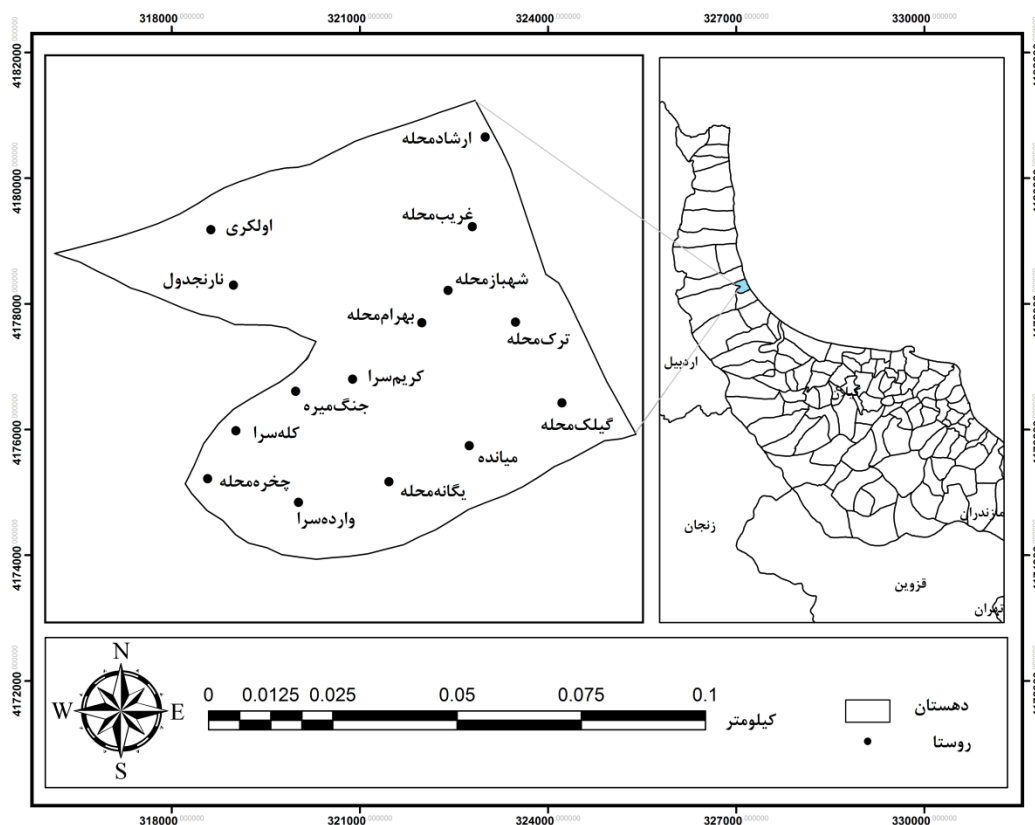
پژوهش حاضر کاربردی است و در آن، از توصیف و تحلیل و نیز روش‌های آماری برای تجزیه و تحلیل اطلاعات استفاده شده است. جمع‌آوری اطلاعات در این پژوهش، با استفاده از پرسشنامه صورت گرفت. برای پاسخ‌های پرسشنامه، از طیف لیکرت شامل ۱. بسیار کم، ۲. کم، ۳. متوسط، ۴. زیاد و ۵. بسیار زیاد استفاده شد. جدول ۳ شاخص‌ها و گویه‌های این پژوهش را نشان می‌دهد.

دهستان اسالم دارای ۳۰ روستاست. ابتدا روستاها براساس جمعیت در پنج گروه، طبقه‌بندی شدند و سپس از هر گروه سه روستا به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شد. تعداد نمونه‌ها براساس روش نمونه‌گیری کوکران ۲۰۹ نفر تعیین شد. از بین افراد نمونه، ۱۵۱ نفر (۷۲/۲ درصد) مرد و ۵۸ نفر (۲۷/۸ درصد) زن هستند. برای بررسی پایایی پرسشنامه، از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آزمون ۰/۷۷ بود که پایایی بالای گویه‌های پرسشنامه را نشان داد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی، مانند توزیع فراوانی، آزمون‌های همبستگی، آزمون t و رگرسیون، در نرم‌افزار SPSS استفاده شد.

منطقه مورد مطالعه

شهرستان تالش در شمال غرب استان گیلان، در ۴۸ درجه و ۳۲ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۰۳ دقیقه طول جغرافیایی (شرقی) و ۳۷ درجه و ۳۳ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۱۶ دقیقه عرض جغرافیایی (شمالی) واقع شده است. یکی از بخش‌های این شهرستان، اسالم است که در شرق این شهرستان قرار دارد. بخش اسالم دارای سه دهستان (اسالم، خرگیل و خاله‌سرا)

است (سازمان برنامه‌بودجه استان گیلان، ۱۳۸۲: ۶۳). منطقه مورد مطالعه در این پژوهش، روستاهای دهستان اسالم است.

نقشه ۱. روستاهای مورد مطالعه در دهستان اسالم

منبع: نگارندگان

بحث و یافته‌ها

مشارکت مردم

برای سنجش مشارکت، از لیکرت پنج‌طیفی (۰- اصلأ، ۱. بسیار کم، ۲. کم، ۳. متوسط، ۴. زیاد و ۵. بسیار زیاد) استفاده شده است. گزینه اصلأ (نبود مشارکت) برای سنجش درصد افرادی است که در شوراهای مشارکتی نداشته‌اند. براساس داده‌های جدول ۱، بیشترین نوع مشارکت مردم، چندمشارکتی با ۲۵/۳۵ درصد و کمترین نوع مشارکت، تصمیم‌گیری با شوراهای امور روستا با ۷/۱۷ درصد است. ۳۱/۱ درصد از جامعه آماری، مشارکتی نداشته‌اند.

جدول ۱. فراوانی و درصد نوع مشارکت مردم

مشارکت					
مالی	اجرا	نظارت	تصمیم‌گیری	چندمشارکتی	نبود مشارکت
۶۵	۵۳	۴۴	۱۸	۱۳	۱۶
۳۱/۱	۲۵/۳۵	۲۱/۰۵	۸/۶۱	۶/۲۲	۲/۸۷

منبع: نگارندگان

میانگین مشارکت در سطح دهستان اسالم

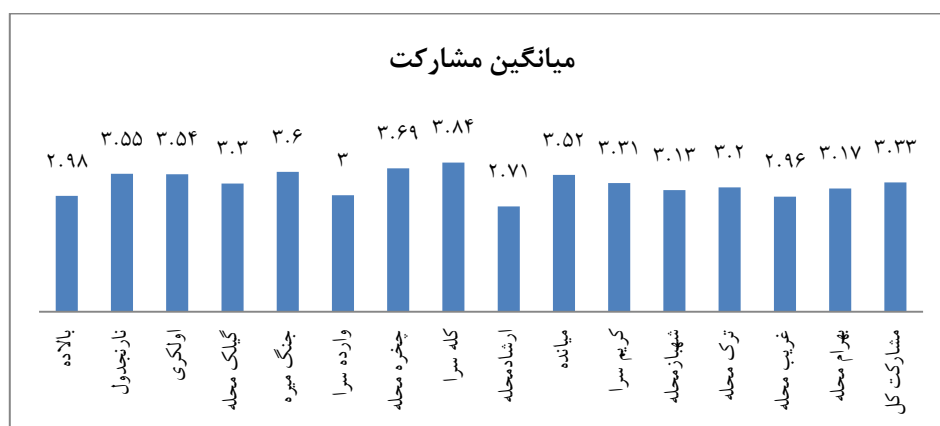
این میزان، با توجه به نتایج لیکرت پنج‌طیفی پرسشنامه (بسیار کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴ و بسیار زیاد = ۵) بوده است. برای سنجش مشارکت از دید جامعه نمونه، از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد. همان‌گونه که جدول ۲ نشان می‌دهد، میانگین مشارکت ۳/۳۳۶ و حد متوسط (test value) ۳ است. براین اساس، می‌توان گفت مشارکت در جامعه نمونه متوسط است.

نمودار ۱، میانگین مشارکت در سطح ۱۵ روستای مورد مطالعه (۳/۳) را نشان می‌دهد. در هریک از روستاها نیز به ترتیب روستاهای کله‌سرا و چخره‌محله با ۳/۸۴ و ۳/۶۹ بالاترین سطح مشارکت و روستاهای ارشادمحله و غرب‌محله، به ترتیب با ۲/۷۱ و ۲/۹۶ پایین‌ترین سطح مشارکت را دارند.

جدول ۲. آزمون T تک‌نمونه‌ای میانگین مشارکت در سطح دهستان اسالم

فاصله اطمینان تفاوت ۹۵ درصد		تفاوت میانگین	سطح معناداری (دو دامنه)	میانگین	انحراف معیار	df	آماره T	مشارکت
بالا	پایین							
۰/۴۷۴	۰/۱۹۸	۰/۳۳۶	۰/۰۰۰	۳/۳۳۶	۱/۰۱۱	۲۰۸	۴/۸۰۲	مشارکت

منبع: نگارندگان

نمودار ۱. میانگین مشارکت روستاهای نمونه

منبع: نگارندگان

رابطه ویژگی‌های فردی مردم با مشارکت

از بین افراد نمونه، ۱۵۱ نفر (۷۲/۲ درصد) مرد و ۵۸ نفر (۲۷/۸ درصد) زن هستند. افراد از نظر سنی به پنج دسته تقسیم شده‌اند. در گروه ۱۸-۲۵ سال، ۲۰ نفر (۹/۶ درصد)، ۲۶-۳۰ سال، ۴۵ نفر (۲۱/۵ درصد)، ۳۱-۴۰ سال، ۴۷ نفر (۲۲/۵ درصد)، ۴۱-۵۰ سال، ۴۴ نفر (۲۱/۱ درصد) و در طبقه بیشتر از ۵۰ سال، ۵۳ نفر (۲۵/۴ درصد) قرار دارند. برای اندازه‌گیری سطح معناداری رابطه براساس نوع متغیرها، از آزمون تائو بی‌کندال، وی کرامر و کای اسکوئر استفاده شده است. جدول ۳ نشان می‌دهد که بین سن و مشارکت، با سطح معناداری ۰/۰۱۹ و جنسیت و مشارکت با سطح معناداری ۰/۰۲۶ که کمتر از ۰/۰۵ هستند، رابطه معنادار وجود دارد، اما بین سواد و مشارکت رابطه‌ای وجود ندارد.

جدول ۳. همبستگی ویژگی‌های فردی مردم با مشارکت

شاخص	نوع آزمون	ارزش	درجه آزادی	سطح معناداری (دو دامنه)
سن	تائو بی کندال	۰/۱۲۶	-	۰/۰۱۹
جنسیت	وی کرامر	۰/۳۷۹	-	۰/۰۲۶
سواد	کای اسکوتر	۱۲۰/۳۰۷	۱۰۲	۰/۱۰۴

منبع: نگارندگان

تفاوت میانگین مشارکت بر اساس جنسیت

جدول ۴، میانگین مشارکت مردان و زنان را نشان می‌دهد. برای تحلیل وجود تفاوت مشارکت بین مردان و زنان از آزمون t دو گروه مستقل استفاده شده است. میانگین مشارکت در زنان ۲/۹۲۶ و در مردان ۳/۴۹۳ است. براین اساس، می‌توان گفت به لحاظ میانگین، تفاوت معناداری بین آن‌ها وجود دارد.

همان‌گونه که جدول ۵ نشان می‌دهد، سطح معناداری در ستون مربوط به آزمون لون ۰/۰۰ است که این رقم پایین‌تر از ۰/۰۵ است؛ بنابراین، فرض برابری واریانس‌ها رد می‌شود. سطح معناداری آماره t در قسمت دوم ۰/۰۰۰ است؛ یعنی اینکه میانگین مشارکت زنان با مردان برابر نیست و مردان بیشتر از زنان با شوراها مشارکت دارند.

جدول ۴. آمار گروهی مشارکت زنان و مردان

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	میانگین خطای انحراف معیار
مرد	۱۵۱	۳/۴۹۳۴	۱/۰۶۲	۰/۰۸۶
زن	۵۸	۲/۹۲۶۷	۰/۷۲۵	۰/۰۹۵

منبع: نگارندگان

جدول ۵. آزمون T، دو نمونه مستقل (زنان و مردان)

آزمون لون برای برابری واریانس‌ها					
تفاوت میانگین	سطح معناداری (دو دامنه)	آماره T	سطح معناداری	F	مشارکت
۰/۵۶۶	۰/۰۰۰	۳/۷۳۷	۰/۰۰۰	۱۶/۱۰۵	با فرض برابری واریانس
۰/۵۶۶	۰/۰۰۰	۴/۴۰۴	-	-	بدون فرض برابری واریانس

منبع: نگارندگان

رابطه وضعیت اقتصادی مردم و عوامل مکانی با مشارکت

در جدول ۶، سطح معناداری رابطه شاخص‌های اقتصادی با مشارکت، متناسب با نوع شاخص‌ها از آزمون‌های تائو سی کندال، تائو بی کندال و وی کرامر استفاده شده است که نشان می‌دهد بین درآمد ماهیانه و زمین زیرکشت با سطح معناداری ۰/۰۰۰ و ۰/۰۱۲ رابطه معنادار وجود دارد. بین نوع شغل، تیپ روستا و فاصله تا مرکز بخش و مشارکت - به دلیل اینکه سطح معناداری آن‌ها بیشتر از ۰/۰۵ است - رابطه‌ای وجود ندارد.

جدول ۶. همبستگی شاخص‌های اقتصادی و مکانی با مشارکت

شاخص	نوع آزمون	ارزش	سطح معناداری (دو دامنه)
درآمد ماهیانه	تائو سی کندال	-۰/۲۱۷	۰/۰۰۰
زمین زیر کشت	تائو بی کندال	-۰/۱۴۵	۰/۰۱۲
نوع شغل	وی کرامر	۰/۲۷۱	۰/۷۲۹
تیپ روستا	وی کرامر	۰/۳۲۴	۰/۱۸۵
فاصله تا مرکز بخش	تائو سی کندال	۰/۳۰۵	۰/۲۷۶

منبع: نگارندگان

اعتماد اجتماعی

اعتماد اجتماعی در میان روستاییان، با استفاده از هشت گویه زیر اندازه‌گیری شده است. چگونگی توزیع درصدی پاسخ‌های افراد مورد مطالعه به گویه‌ها در جدول ۷ آمده است. پاسخ‌ها براساس لیکرت، پنج‌طیفی است. میانگین پاسخ‌های گویه‌ها نشان می‌دهد که میانگین کل اعتماد اجتماعی در افراد مورد مطالعه ۴/۰۴ و در طیف زیاد است.

جدول ۷. درصد پاسخ‌های افراد مورد مطالعه به گویه‌های اعتماد اجتماعی

گویه‌ها	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین
خوش‌قولی	۱۱	۶/۹	۳/۳۸	۹/۲۴	۳/۱۶	۲/۴
امانتداری	۱۰	۷/۷	۸/۳۷	۸/۲۶	۷/۱۷	۳/۴
قرض‌دادن پول	۳/۱۵	۸/۱۴	۶/۳۱	۶/۳۱	۴/۱۲	۴
روراستی	۲۲	۳/۲۶	۵/۳۳	۴/۱۲	۳/۵	۵۳/۳
داشتن اعتماد	۸/۶	۹/۱۲	۷/۴۰	۴/۲۴	۵/۱۱	۱/۴
توجه به نظرهای یکدیگر	۹/۱۱	۳/۱۶	۴/۳۵	۹/۲۴	۵/۱۱	۰۳/۴
امانت‌دادن وسایل کار	۱۱	۱۱	۴/۳۶	۸/۲۷	۹/۱۳	۱۸/۴
احساس مسئولیت نسبت به یکدیگر	۹/۱۱	۴/۱۳	۱/۳۱	۲/۲۹	۴/۱۴	۱۷/۴

منبع: نگارندگان

آگاهی اجتماعی

آگاهی اجتماعی در میان روستاییان، با استفاده از چهار گویه زیر اندازه‌گیری شد. چگونگی توزیع درصدی پاسخ‌های افراد مورد مطالعه به گویه‌ها، در جدول ۸ مشاهده می‌شود. پاسخ‌ها براساس لیکرت، پنج‌طیفی است و نشان می‌دهد که میانگین کل آگاهی اجتماعی در افراد ۱/۹۱ و در طیف کم است. به عبارت دیگر، افراد آگاهی اجتماعی اندکی دارند که ممکن است عاملی در جهت کاهش مشارکت آن‌ها باشد.

جدول ۸. درصد پاسخ‌های افراد مورد مطالعه به گویه‌های اعتماد اجتماعی

گویه‌ها	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
تلویزیون	۵/۷	۳۶/۸	۳۱/۱	۱۶/۷	۹/۶	۲/۸۷
راديو	۷۵/۱	۱۸/۷	۵/۳	۰	۱	۱/۳۳
مطالعه کتاب، روزنامه و مجله	۴۲/۱	۵۷/۹	۰	۰	۰	۱/۵۷
اینترنت	۱۰/۵	۸۹/۵	۰	۰	۰	۱/۸۹

منبع: نگارندگان

انسجام اجتماعی

انسجام اجتماعی در بین روستاییان، با استفاده از نه گویه زیر اندازه‌گیری شد. جدول ۹ چگونگی توزیع درصدی پاسخ‌های افراد مورد مطالعه به گویه‌ها را نشان می‌دهد. میانگین پاسخ‌های انسجام اجتماعی ۳/۷۳ است؛ بنابراین، می‌توان گفت انسجام اجتماعی بین طیف متوسط و زیاد قرار دارد.

جدول ۹. درصد پاسخ‌های افراد مورد مطالعه به گویه‌های انسجام اجتماعی

گوپه‌ها	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین
کمک در مواقع گرفتاری	۴/۳	۶/۷	۳۱/۶	۳۱/۱	۲۶/۳	۴/۶۷
جویای احوال یکدیگر شدن	۱/۹	۱/۴	۱۳/۹	۳۹/۲	۴۳/۵	۵/۲
کمک به یکدیگر در امور کشاورزی	۲۸/۲	۲۰/۶	۳۲/۵	۱۴/۸	۳/۸	۳/۵۴
اختلاف بر سر مسائل کشاورزی	۳۵/۸	۱۹/۶	۲۴/۹	۱۰/۵	۹/۱	۳/۲۷
اختلاف مذهبی	۹۱/۴	۳/۸	۳/۸	۱	۰	۱/۲۷

منبع: نگارندگان

تحلیل نتایج رگرسیون چندمتغیره (تأثیر و اهمیت نسبی مؤلفه‌ها)

با توجه به اینکه متغیرهایی باید در رگرسیون وارد شوند که با متغیر وابسته همبستگی دارند، برای سنجش تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته (مشارکت)، از رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شد. با توجه به نتایج جداول بالا، تنها اعتماد اجتماعی، سن و درآمد با مشارکت، همبستگی دارند؛ بنابراین، تنها این شاخص‌ها باید وارد رگرسیون شوند. همان‌گونه که در جدول ۱۰ مشاهده می‌شود، در گام ۳ (روش گام‌به‌گام) میزان ضریب تعیین ۰/۲۴۴ و ضریب تعیین تعدیل یافته ۰/۲۳۳ است. از این‌رو، می‌توان گفت که ۲۳/۳ درصد از واریانس متغیر وابسته (مشارکت) از طریق این متغیرهای مستقل تبیین و توجیه شده است.

جدول ۱۰. مدل

مدل	R	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل یافته	تخمین خطای معیار
۱	۰/۴۳۵a	۰/۱۸۹	۰/۱۸۵	۰/۹۱۳
۲	۰/۴۶۵b	۰/۲۱۶	۰/۲۰۹	۰/۹
۳	۰/۴۹۴c	۰/۲۴۴	۰/۲۳۳	۰/۸۸۶

a. Predictors: (Constant), trust

b. Predictors: (Constant), trust, daramad

c. Predictors: (Constant), trust, daramad, sen

منبع: نگارندگان

در جدول ۱۱، سطح معناداری برای چهار شاخص، کمتر از ۵ درصد است که این امر، معناداری ارتباط متغیرهای مستقل اعتماد اجتماعی، سن و درآمد با مشارکت را نشان می‌دهد. میزان اثرگذاری شاخص‌های اعتماد اجتماعی، سن و درآمد بر متغیر وابسته (مشارکت) براساس میزان بتا نشان می‌دهد که بیشترین اثر بر شکل‌گیری مشارکت در میان این سه شاخص، مربوط به اعتماد اجتماعی با میزان بتای ۳۴/۶ است. به عبارت دیگر، اعتماد اجتماعی بر ۳۴/۶ درصد از تغییرهای مشارکت تأثیر دارد.

جدول ۱۱. ضرایب رگرسیونی مؤلفه‌های چهارگانه

سطح معناداری	تی	ضرایب استاندارد نشده		مدل
		ضرایب استاندارد شده	خطای معیار	
		بتا	ضریب رگرسیون	
۰/۰۰۰	۵/۲۶۰	-	۰/۲۷۸	۱/۴۶۰ (ثابت)
۰/۰۰۰	۶/۹۴۳	۰/۴۳۵	۰/۰۶۶	۰/۴۶۱ اعتماد اجتماعی
۰/۰۰۰	۵/۸۷۸	-	۰/۳۴۲	۲/۰۰۸ (ثابت)
۰/۰۰۰	۶/۲۳۵	۰/۳۹۵	۰/۰۶۷	۰/۴۱۹ اعتماد اجتماعی
۰/۰۰۸	-۲/۶۷۹	-۰/۱۷	۰/۰۶۳	-۰/۱۷ درآمد
۰/۰۰۰	۵/۵۷۶	-	۰/۳۳۹	۱/۸۹۰ (ثابت)
۰/۰۰۰	۵/۳۴۱	۰/۳۴۶	۰/۰۶۹	۰/۳۶۸ اعتماد اجتماعی
۰/۰۰۱	-۳/۵۲۲	-۰/۲۳۵	۰/۰۶۷	-۰/۲۳۵ درآمد
۰/۰۰۶	۲/۷۶۱	۰/۱۸۲	۰/۰۵۲	۰/۱۴۴ سن

منبع: نگارندگان

نتیجه‌گیری

به‌طور کلی، مشارکت، برابری کنش اجتماعی افراد است. چنین ویژگی‌ای ما را بر آن می‌دارد که فضای اجتماعی این عمل (مشارکت) را مطالعه و بررسی کنیم؛ شرایط و فضایی که مختص نظام اجتماعی است و شرایط و فضایی که مختص افراد است. به‌عبارت دیگر، برای شناخت کامل و درست کنش اجتماعی، نخست باید عوامل و پارامترهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بیرونی مؤثر بر کنش فرد و دوم عوامل فردی را شناسایی و بررسی کرد. نتایج همبستگی نشان می‌دهد که از میان شاخص‌های فردی، تنها بین جنسیت و مشارکت، همبستگی وجود دارد. براساس آزمون t دو نمونه مستقل، میانگین مشارکت در زنان ۲/۹۲۶ و در مردان ۳/۴۹۳ است. براین اساس، می‌توان گفت به‌لحاظ میانگین، تفاوت معناداری میان مشارکت مردان با زنان وجود دارد. این امر به‌این دلیل است که در جوامع روستایی، زنان بسیار کمتر از مردان درگیر امور روستا می‌شوند. بین شاخص‌های مکانی با مشارکت رابطه‌ای وجود ندارد. برخلاف پژوهش‌های گذشته - که در آن‌ها وضعیت اقتصادی با مشارکت رابطه داشته است - در دهستان اسالم این امر صادق نیست و هیچ رابطه‌ای میان شاخص‌های اقتصادی و مشارکت وجود ندارد. به‌منظور سنجش میزان مشارکت، از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شده است که نشان می‌دهد میانگین مشارکت ۳/۳۲۶ و حد متوسط ۳ است. براین اساس، می‌توان گفت میزان مشارکت در جامعه نمونه متوسط است. میانگین مشارکت هریک از روستاها نشان می‌دهد که به‌ترتیب روستاهای کله‌سرا و چخره‌محله با ۳/۸۴ و ۳/۶۹ بالاترین سطح مشارکت و روستاهای ارشادمحله و غریت‌محله به‌ترتیب با ۲/۷۱ و ۲/۹۶ پایین‌ترین سطح مشارکت را دارند. از میان شاخص‌های فردی، مکانی و اقتصادی، جنسیت، سن و درآمد با مشارکت، همبستگی دارند. نتایج رگرسیون نشان می‌دهد بیشترین اثر بر شکل‌گیری مشارکت، مربوط به اعتماد اجتماعی با میزان بتای ۳۴/۶ است. به‌عبارت دیگر، اعتماد اجتماعی، بر ۳۴/۶ درصد از تغییرهای مشارکت تأثیرگذار است. برای بهبود وضعیت مشارکت در نواحی روستایی باید اقدام‌هایی صورت گیرد. با توجه به بررسی‌های میدانی، به‌نظر می‌رسد می‌توان در این منطقه، از طریق اقدام‌های زیر میزان مشارکت روستاییان را ارتقا بخشید:

• **دوری از تمرکز:** حرکت درجهت تفویض اختیار به روستاییان و مشارکت بیشتر آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها، از مهم‌ترین اقدام‌هایی است که مدیریت روستا را از تمرکز دور می‌سازد. در این راستا، توجه مدیران و برنامه‌ریزان به نیازها و علائق روستاییان افزون می‌شود و تصمیم‌گیری‌ها در سطوح پایین و مبتنی بر خلاقیت‌ها، ابتکارها و تفاوت‌های فردی روستاییان صورت می‌گیرد.

• **سازوکارهای تشویقی:** در مدیریت مشارکتی، به‌منظور جلب و افزایش مشارکت می‌توان از تشویق بهره

گرفت. مشوقها چه به صورت بیرونی، مانند پرداخت نقدی یا غیرنقدی و چه به صورت درونی مانند احترام متقابل به مشارکت‌کنندگان از جانب مدیر، در تقویت مشارکت روستاییان مؤثرند.

● **افزایش آگاهی مردم از وظایف شوراهای:** روستاییان بر این باورند که آنها شوراهای را انتخاب کرده‌اند و این صرفاً وظیفه شوراهاست که روستا را مدیریت کنند. این تصور غلط، از ناآگاهی ناشی می‌شود. باید به مردم این آگاهی را داد که شورا یک نهاد مشورتی است و برای موفقیت در مدیریت روستایی، به مشارکت مردم نیاز دارد.

● **برگزاری دوره‌های آموزشی برای شوراهای:** وجود نیروی انسانی مطلع و آموزش‌دیده، از عواملی است که موفقیت سازمان را تضمین می‌کند. شوراهای می‌توانند در بالابردن سطح مشارکت مردم نقش مهمی را ایفا کنند. بدین منظور باید آموزش‌های لازم برای جلب مشارکت مردم را ببینند. این امر از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی میسر است.

منابع

۱. ازکیا، مصطفی، حسنی‌راد، کریم، ۱۳۸۸، نقش اعتماد اجتماعی در مشارکت مردم در طرح‌های توسعه روستایی، پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، سال سوم، شماره ۱، صص ۷-۲۷.
۲. اوکلی، پیتر و دیوید مارسدن، ۱۳۷۰، رهیافت‌های مشارکت در توسعه روستایی، ترجمه منصور محمدنژاد، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی، تهران.
۳. تاجبخش، کیان، ۱۳۸۴، سرمایه اجتماعی اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاکباز و حسن پریان، نشر شیرازه، تهران.
۴. جمعه‌پور، محمود، ۱۳۸۲، عوامل اصلی در فرایند توسعه پایدار: مردم، منابع، فضاها و نقش مشارکت مردمی در آن، فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، سال هشتم، شماره ۲۲، صص ۱۰۳-۱۳۰.
۵. حسام، فرحناز، ۱۳۸۲، شمه‌ای از پیشینه مدیریت روستایی در ایران، ماهنامه دهیاری‌ها، شماره ۳، صص ۸-۱۱.
۶. رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۳، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۷. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، سجاسی قیداری، حمدالله و جمشید عینالی، ۱۳۸۶، نگرشی نو به مدیریت روستایی با تأکید بر نهادهای تأثیرگذار، فصلنامه روستا و توسعه، سال دهم، شماره ۲، صص ۱-۳۰.
۸. ریترز، جورج، ۱۳۷۳، نظریه‌های جامعه‌شناسی، ترجمه احمدرضا غروی‌زاده، نشر ماجد، تهران.
۹. زیاری، کرامت‌الله، زندوی، سیدمجدالدین، آقاجانی، محمد و محمد مقدم، ۱۳۸۸، بررسی مشارکت شهروندی و نقش آن در مدیریت شهری شهرهای کوچک (نمونه موردی: شهرهای گله‌دار، ورزنه و هیدج)، فصلنامه جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، دوره چهارم، شماره ۱۳، صص ۲۱۱-۲۳۷.
۱۰. سعیدی، محمدرضا، ۱۳۸۲، درآمدی بر مشارکت مردمی و سازمان‌های غیردولتی، انتشارات سمت، تهران.
۱۱. سلیمانی، هادی، ۱۳۸۰، عوامل جغرافیایی مؤثر در میزان مشارکت جوانان و نوجوانان روستایی در برنامه‌ریزی توسعه (نمونه موردی: شهرستان کرمان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت‌مدرس، تهران.
۱۲. شادی‌طلب، ژاله و فرشته حجتی کرمانی، ۱۳۸۸، فقر و سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی، فصلنامه علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، سال هفتم، شماره ۲۸، صص ۳۵-۵۶.
۱۳. شاکری، هادی، ۱۳۸۸، نقش مشارکت مردم در توسعه روستایی با تأکید بر جایگاه جوانان از نظر دولت و مردم (مطالعه موردی: بخش فریدون‌کنار، شهرستان بابلسر)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت‌مدرس، تهران.
۱۴. شاهرودی، محمد و علی‌اصغر چیزری، ۱۳۸۶، عوامل تأثیرگذار بر نگرش کشاورزان نسبت به مشارکت در تعاون آب‌بران در استان خراسان، مجله علوم و فنون کشاورزی و منابع طبیعی، شماره ۴۲، صص ۲۹۹-۳۱۲.
۱۵. شکوری، علی، ۱۳۷۸، پژوهشی در توسعه و مشارکت در روستاهای برگزیده استان آذربایجان شرقی، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۳۷، صص ۸۹-۱۰۷.
۱۶. طالب، مهدی، ۱۳۷۶، مدیریت روستایی در ایران، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۱۷. عبداللهی، عیوض، چیزری، محمد، پزشکی‌راد، غلامرضا و ندا علیزاده، ۱۳۸۸، تحلیل مشارکت‌های مردمی در برنامه‌های ترویجی پیرامون توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: شوراهای اسلامی روستایی شهرستان میان‌دوآب و شاهین‌دژ)، فصلنامه روستا و توسعه، سال دوازدهم، شماره ۳، صص ۲۷-۴۲.
۱۸. علوی‌تبار، علیرضا، ۱۳۷۸، الگوی مشارکت در جامعه مردم‌سالار، شهرداری‌ها، سال اول، شماره ۶، صص ۱۲-۱۵.
۱۹. گلشیری اصفهانی، زهرا، خادمی، حسین، صدیقی، رضا و مهدی تازه، ۱۳۸۶، تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان بخش گندمان شهرستان بروجن، فصلنامه روستا و توسعه، سال دوازدهم، شماره ۱، صص ۱۴۷-۱۶۷.

۲۰. مطیعی لنگرودی، سیدحسین و فاطمه سخایی، ۱۳۸۸، **مشارکت مردمی و توسعه‌یافتگی روستایی در دهستان سلگی شهرستان نهاوند، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، سال چهل‌ویکم، شماره ۷۰، صص ۱۱۱-۱۲۸.**
۲۱. مهندسان مشاور DHV از هلند، ۱۳۷۱، **رهنمودهایی برای برنامه‌ریزی مراکز روستایی، مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی، جهاد سازندگی.**
22. Abdullahi, E., Chizari, M., Pezeshki Rad, Gh. and Alizadeh, N., 2010, **Analysis of Public Participation in Promotional Programs on Sustainable Rural Development: A Case Study of Rural Councils Miandoab and Shahindej City**, Journal of Rural and Development, Vol. 12, No. 3, PP. 42-27. *(In Persian)*
23. Akabayashi, A., 2003, **Report of the Project Strategies for Social Consensus Building on the Policies Concerning Advanced Medical Technologies**, Journal of Health Care Analysis, Vol. 14, No. 4.
24. Alavitabar, A., 1999, **Pattern of participation in a Democratic Society**, Municipalities, Vol. 1, No. 6, PP. 15-12. *(In Persian)*
25. Azkia, M. and Hassanirad, K., 2010, **The Role of Social Trust in People Participation on Rural Development Plans**, Research of Social Sciences, Vol. 3, No. 1, PP. 7-27. *(In Persian)*
26. Finger-Stich, A., 2002, **Social Factors Enabling Local Peoples' Participation in Integrated Management Planning in The Context of Forested Mountain Territories, Proceedings of the Research Course "The Formulation of Integrated Management Plans (IMPs) for Mountain Forests"**, Bardonecchia, Italy.
27. Fukuyama, F., 2001, **Social Capital, Civil Society and Development**, Third World Quarterly, Vol. 22, No. 1, PP. 7-20.
28. Golshiri Esfahani, Z., Khademi, H., Seddighi, R. and Tazeh, M., 2008, **The Impact of the Social Cohesion on Rate of Rural Participation, Gandoman County**, Journal of Rural and Development, Vol. 12, No. 1, PP. 147-167. *(In Persian)*
29. Hessam, F., 2004, **Review of Rural Management Background in Iran**, Monthly Journal of Dehyari, No. 3, PP. 8-11. *(In Persian)*
30. Jingling, L., et al., 2010, **Public Participation in Water Resources Management of Haihe River Basin, China: The Analysis and Evaluation of Status Quo**, Procedia Environmental Sciences, Vol. 2, PP. 1750-1758.
31. Jomepur, M., 2003, **A Major Factor in the Sustainable Development Process: People, Resources, Environment and the Role of Public Participation in That**, Journal of Social Sciences, Vol. 8, No. 22, PP. 103-130. *(In Persian)*
32. Kovac, D. and Trcek, D., 2009, **Qualitative Trust Modeling in SOA**, Journal of Systems Architecture, Vol. 55, PP. 255-263.
33. Motiee Langroodi, S. H., Sakhaee, F., 2009, **People Participation and Rural Development in the Solgi County**, Journal of Human Geography, Vol. 41, No. 70, PP. 111-128. *(In Persian)*
34. Muraleedharan. K., 2008, **Dynamics of People Participation in Development: A Study with Special Reference to Women Participation in the Local Level Planning in Kerala, Eldis Participation Resource Guide**, Handbook of Cultural Geography, Sage, London.
35. Oakley, P. and Marsden, D., 1991, **Approaches to Participation in Rural Development**, Translated by: Mohammadnejad, M., Center of Research and Rural Issues, Tehran. *(In Persian)*
36. Primmer, E. and Kyllonen., S., 2006, **Goals for Public Participation Implied by Sustainable Development and the Preparatory Process of the Finnish National Forest Programme**, Forest Policy and Economics, Vol. 8, No. 8, PP. 838- 853.

37. Reddy, R. P., 1973, **Who Participates in Voluntary Action**, Journal of Extension, Vol. 3, No. 5, PP. 17-23.
38. Rezvani, M., 2005, **Introduction of Rural Development Planning in Iran**, Tehran University Press, Tehran. *(In Persian)*
39. Ritzer, G., 1994, **Theories of Sociology**, Translated by: Gharavizadeh, A. R., Majed Publication, Tehran. *(In Persian)*
40. Roknaddin Eftekhari, A. R, Sojassi Gheidari, H. and Eynali, J., 2008, **A New Approach to Rural Management with Emphasis on Effective Institutions**, Journal of Rural and Development, Vol. 10, No. 2, PP. 1-30. *(In Persian)*
41. Saeidi, M. R., 2004, **An Introduction to Public Participation and Non-governmental Organizations**, Samt Publications, Tehran. *(In Persian)*
42. Schuyt, K., 1997, **Sociale Cohesie en Sociaal Beleid, Drie Publiekscolleges in De Balie**, De Balie, Amsterdam.
43. Shadi Talab, J. and Hodjati Kermani, F., 2010, **Poverty and Social Capital in Rural Communities**, Journal of Social Welfare, Vol. 7, No. 28, PP. 35-56. *(In Persian)*
44. Shahroudi, M. and Chizari, A. A., 2008, **Effecting of Factors on Farmers 'Attitudes Toward Participation in Abbaran Cooperation in Khorassan Province**, Agricultural and Natural Resources Science and Technology, No. 42, PP. 299-312. *(In Persian)*
45. Shakeri, H., 2010, **The Role of People's Participation in Rural Development with Emphasis on the Role of Youths Insight of Government and Public, Case Study Fereidoonkenar Babolsar City**, MS Thesis, Tarbiat Modarres University, Tehran. *(In Persian)*
46. Shakouri, A., 1999, **Research in Development and Participation in Selected Villages of East Azerbaijan Province**, Magazine of Geographic Research, No. 37, PP. 89-104. *(In Persian)*
47. Soleymani, H., 2002, **Geographical Factors Affecting on Rural Youth Participation in Development Planning: A Case Study of Kerman Province**, MS Thesis, Tarbiat Modarres University, Tehran. *(In Persian)*
48. Stalker Prokopy, L., 2005, **The Relationship between Participation and Project Outcomes: Evidence from Rural Water Supply Projects in India**, World Development, Vol. 33, No. 11, PP. 1801-1819.
49. Tajbakhsh, K., 2006, **Social Capital, Trust, Democracy and Development**, Translated by: Khakbaz, A. and Pariyan, H., Shirazeh Publication, Tehran. *(In Persian)*
50. Taleb, M., 1998, **Rural Management in Iran**, Tehran University Press, Tehran. *(In Persian)*
51. The Netherlands DHV Consulting Engineers, 1992, **Guidelines for Planning of Rural Centers**, Research and Survey of Rural Issues, Jihad Sazandegi. *(In Persian)*
52. Ziyari, K., Zandavi, S. M., Aghajani, M. and Moghadam, M., 2010, **Survey of Citizenship Participation and Its Role in Urban Management in Small Towns (Case Study: Cities Galedar, Varzaneh and Hidaj)**, Journal of Geography and Regional Development, Vol. 4, No. 13, PP. 211-237. *(In Persian)*